

ПАТРИК ДЕЛАРОШ
ЕДНО НАСИЛИЕ МОЖЕ ДА
КРИЕ В СЕБЕ СИ ДРУГО

chitanka.info

Произхождайки от латинското *vis* (сила), насилието^[1] дължи лошата си репутация на принудата, която упражнява върху другия, принуда, която в изнасилването намира несъмнено най-пълната си репрезентация. Тази сексуална страна на насилието се открива също в садизма, който е основата на неограниченото насилие, отричащо другия.

Впрочем, още откакто е възникнало като понятие, юношеството^[2] е било свързано с идеята за насилие: колективни бунтове в интернатите през XIX век, стачка в стъкларската индустрия, където са били експлоатирани „гаменчета“, банди върлуващи в Белвил или в Менилмонтан^[3]. Така че в началото на XX век вестник „Le Matin“, с тираж около милион екземпляра, е поддържал всекидневна рубрика, „Даршк-Апаши“. Тя разказва подробно за подвизите на тези шайки и води заглавието си от квалификация, дадена на един от тях, от някакъв мрачен секретар в съда по време на процес срещу две съперничещи си банди. Това послужило като аргумент на Камарата, за да откаже премахване на смъртното наказание и се поставил въпросът за възстановяването на телесните наказания.

Медиите следователно затвърждават юношеството, създадено от медицината (концентрирана предимно върху пубертета), криминологията (статистическите изследвания) и политиката (специфичния юридически и наказателен режим, на който подлежат престъпниците Във Възрастта от 16 до 18 години). Но защо това понятие (подобно на понятието детство от XVIII век според Филип Ариес) се е зародило? Какво е имало „преди“? За историчката Мишел Перо — преди, това ще рече преди Революцията, тогава младежта е била официално организирана. Именно тя имала задачата да устройва празниците, традиция, която се поддържа още в някои малобройни села. Също тя е имала „властта за сексуална регулация, чийто най-прословут израз са подсвиркванията и дюдюканията: когато някой позастарял мъж вземел за жена млада девойка, или когато жената командвала къщата, под прозорците им се подвиквало и дюдюкало.“ Като отменила сдруженията със закона Лъо Шапъolie, Революцията, отново според Мишел Перо, причинила премахването на традиционните форми на причисляване, което довело до изнамирането на нови такива, много по-свързани с индивидуалните характеристики. „И тя добавя: За едно гражданско общество, което възнамерява да не

признава вече друго, освен държавата и индивидите, категориите по възраст и пол — мъжете и жените, младите и старите, стават съвсем подходящи.“

Подобно разсъждение въвежда директно към това за насилието. Има всъщност много видове насилия: физическо и словесно, законно и незаконно, видимо и невидимо и пр, тези разнострани насилия са обвързани в реципрочни отношения: физическото насилие може да повлече след себе си вербално насилие, законното насилие да причини незаконно такова, невидимото и прикрито насилие — едно видимо и очевидно насилие. Обратното е също възможно. Що се отнася до историята на юношеството, може основателно да се предположи, че премахването на стария ред е било *институционално насилие*, довело след себе си колективното избухване на явни насилия, което е препредадено твърде рано от медиите.

В този дух може да запитаме дали премахването на всяка към подбор при постъпването в колежите, уеднаквяването на класовете в тях, задължителното обучение до 16-годишна възраст (което налага на всички юноши, даже и на онези, които не го желаят, да посещават колеж), не представлява също институционално насилие, отговорно, в някои заведения, за онова зрелищно насилие, което сега подхранва политическите залози.

Не е ли домашното насилие на юношата резултат от едно фино притискане, което му отнема минималното пространство, от което той се нуждае? Това е *хипотезата*, която формулирам, когато говоря за опасностите от *натрапването*. И без да се стига чак дотук, ако вземем една обикновена форма на словесно насилие, дори зараждането на нови чувства на омраза, не са ли те често ѝената за прекомерно голямата близост? Нужно ли е също да утвърждаваме някои принципи — известна форма на насилие е осъдителна, разбира се, но преди да я осъдим трябва все пак да разберем причинността и *преди да поставим граници пред юношата, да проучим дали ние самите не сме ги надхвърлили*. Само при това условие родителите ще спечелят отново уважението, което всъщност юношата предпочита да им дължи. *Добре разбраният авторитет не се състои в това да се потиска, а да се поддържат условията на взаимното уважение.*

ИЗКУШЕНИЕТО ОТ НАТРАПВАНЕ ПОРАДИ ЛИПСА НА АВТОРИТЕТ

Натрапването се състои в това да се намесваш в интимното пространство на някого, без да имаш такова право. Но тази дефиниция трудно дава представа за ставащото в семейството. Как да говорим за право тогава, когато за гражданското право семейството е място, в което царува неправото, място, настрана от правилата на закона... в рамките, в които, нужно ли е да уточняваме — всичко се случва добре^[4]? Семейството не е демокрация, ръководена от мажоритарния избор, поради простото основание, че неговите членове не са равнопоставени. Когато децата настойчиво искат демокрация вкъщи, това има комичен ефект, защото наяве излиза една истина: властта на родителите е неограничена. Някои родители се натъжават от това, търсят непрекъснато мнението на децата си, консултират се с тях за името на по-малкото братче или сестриче, но това обезщетение е по-лошо от бедата, която се предполага, че предотвратява. Разбира се, от неограничеността до злоупотребата има само една лесна за преминаване стъпка. Ето защо властта на родителите може да бъде най-доброто и най-лошото нещо. Приложена грубо, без тънко диференциране, тя има последица да настройва юношата и да произвежда обратното на онова, което се очаква. Оставката на родителите от мисията им е още по-опасна: тя докарва след себе си провокативни поведения, пораждащи тревога, а те на свой ред благоприятстват преминаването към действие. Натрапването, обикновено майчиното, е едно от тях и намира своето „оправдание“ в поведението на юношата. Впрочем тук е и цялата разлика с децата, защото натрапването се понася много по-зле от юношите. Те с пълно право съзират в него непоносим опит за завземане на личния им живот. И е благоприятно, когато протестират: един отказ би бил с много по-тежки последици. Съобразно със зараждането на емоционалния и сексуален живот на възрастен у него, юношата изпитва натрапването като насилие без име. Въпросното насилие може даже да предхожда (или да забранява) това ново зараждащо се битие. Както го изказва един от юношите, които ще цитирам: „Майка ми тършува. Аз дори не знам какво търси тя!“ Има едно нарушение, толкова по-тежко от това, че е извършено от родител, за когото се предполага, че притежава авторитета. Запитвали ли са се родителите как те биха понесли същото натрапване?

ОТНОВО ЗАКОНЪТ, ВИНАГИ ЗАКОНЪТ

Юношите ни заставят към известна дисциплина. Повече, отколкото децата, обречени за по-сетнешни удоволствия (стига да не се бъркат в нашите), юношите уважават правилата, ако ние самите ги съблюдаваме. Тъй като първоначално са били деца, те не познават добре новите права и задължения, в които ги ръкополага съзряването им. И ако страдат от натрапването, те не дръзват много да се оплакват от него, ако изобщо го забележат, какъвто невинаги е случаят. И както при злоупотребите от всянакъв вид, те не се осмеляват да протестират, понеже се чувстват виновни. Така ще натрупват ненавист и бунт, които ще се изразят по-сетне под понякога силно променени форми. Натрапването следователно е прикрито насилие, източник на едно открито насилие. Ето защо пред един разбунтувал се юноша трябва да умеем да се запитваме, преди да наказваме заслепено. Защото дори юношата да е забравил основанията за своята ярост, дори да е способен да оправдае своя агресор и да приеме наказанието му, съвсем не му правим услуга, ако той не бъде подпомогнат да разбере скритата мотивация на действията си. Родителите също трябва да разберат последиците от своите действия. И понякога се налага да им се обяснява, че да говорят си струва повече, отколкото да действат. Всъщност тяхното натрапване е белег за безсилие. Безсилие да говорят, да казват това, което ги беспокой, да поставят граници. Защо пансионът и интернатът са възвеличавани все още с такава магическа ефикасност, ако ли не именно защото поставят реални и материални граници на мястото на словесни и символични граници? Още повече интернатът има заслугата да въвежда посредничеството на преподаватели и педагози, което натрапването не върши, защото натрапването е преминаване към действие, често — деяние на една разтревожена майка, която дори се срамува да говори за това със съпруга си. Следователно то е същинско незаконно насилие, аналог на секретна служба в една инак демократична държава. То разбира се е задействано от спешността и от тревогата, което по никакъв начин не оправдава тайната, в която се облича и нарушенietо, което извършва.

Как да накараме юношата да уважава правилата, когато ние самите ги накърняваме? Такъв е въпросът, който поставя тази глава. Примерите, които ще се приведат, са почерпени от собствения ми опит и при все че са изменени, за да се запази конфиденциалността, те

коректно отразяват наблюдаваните факти, включително и в плоскостта на статистическата честота.

НАТРАПВАНЕТО МАЙКА — СИН

Никак не е случайно, че примерите, които ще последват под това заглавие, са така многобройни. Някои майки разбира се са смутени от внезапната појава на сексуалността на сина им. Подобно смущение несъмнено обяснява затруднението, което изпитват да разговорят за това със съпруга си. **За родителите сексуалността на детето често е нещо също толкова неуместно и неприлично, колкото е сексуалността на родителите за децата.** Ето защо майките, вместо да говорят за това със съпрузите си, изразяват тревогата си като действат. Тук отново^[5] близостта на майките с децата е просто един претекст, също толкова, колкото е професионалната заетост на бащите. Не става дума нито да защитаваме, нито да обвиняваме, когото и да било — има впрочем пледоарии, които могат да се обърнат срещу обвиняемия (обвиняемата). А иде реч да се разберат причините и последиците от такова поведение.

Сред причините за натрапването на първо място е беспокойството на майката. То има много лица: страх от забременяване, страх от СПИН и е вярно наистина, че дори информирани^[6] юношите — момчета и момичета, понякога поемат рискове. Но беспокойството може да се изкаже, вместо да се постъпва, да се действа. Даже ако е факт също така, че младежът (девойката) не съумява повече да говори и оставя (доброволно?) разпръснати в безпорядък кореспонденцията си, личния си дневник, порнографски списания. Аргументът на майките (и понякога на бащите) тогава е невъзможен за париране от психоаналитика: той (тя) са направили погрешно действие, защото той (тя) не е могъл другояче да ми каже, че има приятелка (или приятел), че има сексуални контакти и т.н. Ето защо натрапването е сложен феномен, често взаимен: нерядко се случва юношата също да се рови в семейните книжа. Безпокойството впрочем е заразно и момчето (момичето) рискува да оправдае отношението на майка си като привилегирова действието за сметка на словото. И като прави това, той (тя) рискува да усложни още повече процеса на придобиване на своята автономност. Но също — да не се

зачита и да се отнася с недоверие към себе си в известна степен, със следната обосновка: щом майка ми е така разтревожена, че е стигнала дотук, тя трябва да има сериозни основания. Виждаме как безпокойството на юношата за неговата собствена сексуалност се присъединява към това на майката и се изпълзва на обективното разсъждение, което би минало през един трети. Впрочем във всички подобни случаи бащата редовно е отсъстващ и даже ако е представен физически, то неговото мнение не изглежда да има значение.

Филип, на 14 години, преминава в последна година на колежа (9, клас)^[7] и тревожи родителите си. Те са привикани в полицейския участък заради съучастието му в кражба на магазин, извършена от банда. Но най-вече семейният климат е непоносим: не минават вечеря или обяд без конфликт, Филип е имал някои храносмилателни проблеми като кърмаче и винаги е бил с проблемен апетит. Той е потиснат, не разбира защо у дома е ад и се чувства отговорен за това: „Никога не е така, както те искат. Един ден всичко е нормално, на другия — не и не се знае защо е така.“ Той има повтарящ се кошмар, типичен за подобен тип юноша разтревожен от нагоните, които го надхвърлят: „У дома съм. Някакво чудовище пристига. Всички изчезват, с изключение на мен. Чудовището ме хваща и аз се събуждам.“ Когато се прибира у дома, той няма желание за учене. Несръчен е, неволно чупи предмети и дразни всички. Той се отегчава, когато приятелите му не са при него, ако ли не — винаги е заврян у тях. Училищните му проблеми са трудни за обяснение. Въпреки това неговата интелигентност е над средната. Той се е пристрастил към едно изоставено куче, което родителите му са разрешили да прибере при себе си, грижи се много добре за него и изглежда, че кучето представлява за него нещо като двойник. Накратко, видимо тук няма друго, освен банална юношеска криза. Ето защо му предлагам игра на роли, за да отидем по-далеч, Филип в действителност няма нищо, в което да упрекне своите родители, както и те самите — никакви обективни факти, които да му противопоставят. Именно благодарение на тази игра, в която аз изпълнявам ролята на юношата, Филип ще ми каже впоследствие: „Майка ми рови. Не зная даже какво именно търси.“ След размисъл той също се съгласява, че може би баща му се затруднява да се отграничи от нея. „Впрочем, — допълва той, — когато

аз и майка ми се ругаем и баща ми пристигне, той взема нейната страна, без даже да знае за какво става дума.“

Тази забележка ми изглежда важна. Ако в действителност е желателно родителите да бъдат обединени, за да отгледат детето си, това обединение не трябва да бъде сливане: нужно е всеки родител да запази своята индивидуалност. През юношеството детето трябва да може да чувства тази разлика. Бащата, който систематично взема страната на жена си в конфликта, който тя води с юношата, рискува да изглежда като стражар на подчинение, а не като обективен арбитър. В случая с Филип юношата е този, който поставя искането, което не се среща често в подобна конюнктура. Но той страда, без даже да знае защо. Както сам казва: „Чувствам се виновен и не зная за какво именно.“ Видно е, че трябва да се разговаря с родителите, за да разберат нещо от това и то даже ако юношата е съгласен да отиде да се среща с някого. Всъщност, ако Филип изведнъж бъде доверен на терапевт, съществуват сериозни шансове той да няма нищо друго за казване, Филип не би могъл да говори преди да е осъзнал каква е средата, в която живее, а това той ще може да направи само постепенно.

Ерике на 17 години, първа година в лицея (10. клас), появил се е в семейството след две по-големи сестри. Едро момче, спортна натура, той се оплаква от затруднението да учи. Няма много добра представа за самия себе си, разсъждава като възрастен и говори за трудното бъдеще, свързано с безработицата. Той не се оплаква от родителите си — какво говоря! — той не смее да се оплаче от тях, но признава, че баща му е по-„cool“^[8] от майка му. Впрочем баща му рядко си е у дома, работата го задължава често да отсъства в провинцията. По-късно Ерик ще признае, че майка му е постоянно тревожна, което незабавно ще побърза да оправдае. Въпреки това изглежда, че когато бащата липсва, това беспокойство управлява къщата. Ерик се чувства много пасивен, обвинява се, че закъснява да се впусне в занимания и упражнения. Накратко — обръща срещу себе си една енергия, която въпреки това се усеща, че е присъстваща у него. Наведен на това да изиграе семейните проблеми в индивидуална психодрама, неговото поведение ще разкрие една вездесъща майка, от която той не съумява да се отдели. Когато приятели идват да го търсят, за да излязат, и когато майката в играта измисля като претекст всичките възможни

болежки, за да го възпрепятства, Ерик е неспособен да я остави сама — той е парализиран от чувството за вина.

Въображаемото натрапване на тази майка е съвсем относително. То се упражнява само посредством афективния шантаж. Натрапването обаче кореспондира на една съвсем реална майка, твърде присъстваща, която рискува да обремени емоционалното бъдеще на Ерик, единственото момче на фамилията. С това изглежда бащата се е примирил, измъквайки се благодарение на професионални претексти.

Случаят на Луи, също 17-годишен, пред преминаване в последна учебна година в лицея, е много близък и въпреки това — по-очевиден. Той също е изживял проблематично ранно детство. Също е имал проблеми с апетита, които са намерили разрешение по-късно. Луи определено описва майка си като обезпокоена спрямо него, докато баща му изобщо не е такъв и го подкрепя. Но Луи също се затруднява да говори и изглежда заразен с майчината тревога. Що се отнася до бащата, той обвинява откровено съпругата си, че кастрира сина им! И в този случай индивидуалната психодрама ще ни даде ключа към загадката. Луи приема да изиграе в нея ролята на майката, което се случва рядко и е трудно най-вече за момче в неговата възраст. Впрочем, той ще изиграе чудесно тази роля. Не само че е натрапник в нея, но отчетливо казва, че няма никакво доверие на сина си (на самия себе си, следователно). Майката-Луи не престава да поставя въпроси върху вечерта, която Луи (изигран от психолог) е прекарал: тя прави проверка на сведенията чрез съпоставяне на информацията от различни източници, като че ли води полицейска анкета и даже взема мъжа си за свидетел.

Постижението на Луи ни поставя в центъра на несъзнаваното съучастничество, което свързва тази майка със сина ѝ. Тя наистина е неговото морално съзнание и той не би могъл да се раздели от това така лесно, както би могло да се желае. Впрочем невъзможно е в степента, в която тя е част от самия него. Играта обаче ще позволи на Луи да вземе относителна дистанция по отношение на тревожната си майка. С примера се докосваме до това в каква степен натрапването на майката е улеснено и почти призовано от собствената тревога на момчето. Твърде е възможно впрочем терапията, която тя прие да следва, да намали силното въздействие, което има върху сина си. Но

все пак да кажем, че Луи е направил своя тревогата на майка си и ще трябва оттук насетне да държи сметка за това.

Гийом е на 14 години и е предпоследна година в колежа (8, клас). Големият му брат е преподавател по литература, двамата му родители са от скромно потекло. Той плаче, намира, че е с труден характер и даже с много лош характер като майка си (*дословно*). Той е разговарял за проблемите с майка си, която го е приела зле, тъй като се е почувствала обвинена. Гийом говори с лекота и казва например: „Майка ми много иска да порасна, но по отношение на нещата, които я устрояват. Би трябало да е по-толерантна с татко: тя винаги има право и факт е, че това е истина! Тя никога не пада по гръб, също като котка.“ Той й разказва, че е сънувал как те с баща му се развеждат, тя му обяснява това с театралната пиеса, която са гледали предната вечер по телевизията. Както се забелязва, между Гийом и майка му съществува голямо съучастие. „Тя оправдава натрапливата си страна със своята тревога — моето беспокойство се освобождава, когато експлодирам и се изразявам.“ Гийом се идентифицира с нея, но всичко това се уравновесява от факта, че той се изразява, впрочем, суроно: „У дома е законът на майка ми, от което се страхувам. Тя е тиранин, който се разпорежда както си иска!“ При все това, по време на цялата терапия, не бунтът, а съучастието с нея ще се разкрият.

Виждаме, че бунтът срещу натрапването не е лесен за момчето. Защото натрапването невинаги е насилическо: то е вътрешно свързано с афективността. И ако насилие съществува, то е нежно насилие. Гийом например е много чувствителен и обсипва с целувки по врата своя тиранин или настойчиво иска милувки! Ето защо момчето се затруднява да се отдели от тази привързаност, без намесата на трети. Откъдето и мъката, която Гийом проявява към един слаб баща, който не се меси, както и апела към бащата, който тази мъка съдържа.

Но се случва понякога юношата да се инати и упорства.

На 18 години, Марко е първа година в лицея (10, клас) и се е срещал с камара психологи. „Нагрубяваме се с моите родители и като всички родители, те се страхуват за бъдещето на детето си“ — заявява той веднага. Картината, която обрисуват за него родителите му, е по-скоро черна: „Бягал е, удрял е баща си, заплашвал е майка си, не се мие, не се бръсне, не се сресва и обвинява винаги другите.“

Последната забележка е обща за цялото семейство — всеки очаква другият да се промени. Марко обяснява много лесно поведението на родителите си чрез историята на тяхното детство: „Баща ми е отгледан сурово. Той се опитва да прави същото с мен: щом започна да говоря, той ме прекъсва.“ Научавам инцидентно, че майката чете писмата му и подслушва телефонните му разговори.

Марко в действителност не е толкова зле, колкото изглежда. Такава впрочем е ползата от една консултация за всички онези случаи с юноши, които тревожат родителите си — едни и същи симптоми в действителност могат да свидетелстват за начало на душевна болест, за вземане на дрога или за юношеска криза и е важно да се успокоят родителите, без обаче да се минимализират проблемите. И обратното, разбира се, от което следва да предпазваме юношата, — всеки признак за сериозна опасност трябва да се счита за различен от обикновения повод за конфликт. Така или иначе, именно този външен поглед често ще бъде достатъчен, за да се дедраматизират и намалят сложните конфликти, защото всеки има дял в тях. И едва на второ време ще може да се помогне на този, който го иска и който най-много се нуждае от помощ. Случва се първоначално юношата да откаже посещения. Това не е пречка — той често ще дойде по-късно. Що се отнася до Марко, той дойде и говори съвсем открито, което облекчава задачата на консултанта. Което невинаги се случва, особено при тежките случаи.

ЕДНО НАТРАПЧИВО ЗАВЛАДЯВАНЕ

Многократно ще приемам този дядо, дошъл да ми говори за пълнолетния си внук, следствен за педофилски прояви. Никога няма да видя Рафаел, но разказът на дядото може би ще го обясни: той е преценил дъщеря си и нейния съпруг като неспособни да отгледат Рафаел и е взел нещата в свои ръце, като е поел училищното обучение на момчето и е дал работа на зет си в своето предприятие.

От ранното си детство Рафаел е отглеждан от дядо си, който разбира се го е настанявал в най-строги частни колежи. Рафаел му е давал впрочем пълно удовлетворение, бил е ласкан и хвален от дядо си, който винаги е заемал неговата позиция в случай на конфликт с преподавателите. Рафаел ще получи зрелостно свидетелство на матурата, но твърде незрял за да постъпи във факултет, ще остане при дядо си като бездейства през деня, излиза вечер твърде късно и се

събужда чак през следобедите. След като е надзирвал деца, осемгодишно момиченце ще се оплаче в училище, че е било принудено от него да прави фелацио. След очна ставка Рафаел е подведен под съдебна отговорност, но ще откаже наложеното му психиатрично наблюдение. Ще стане ясно освен това, че той злоупотребява с алкохол, което тревожи приятелите му. Дядо му е сринат психически, но ще продължава да обгражда Рафаел с изцяло майчинска загриженост. Той познава всичките приятели на Рафаел и отклоненията в поведението му по-добре от неговите родители. Бащата е преценен от дядото като някой, който си е подал оставката, но е оставил в неведение за всичките постъпки, предприети по отношение на своя син. Това отстраняване на бащата е опасно — Рафаел не среща никакво истинско противопоставяне на своето поведение, фактическият съюз между дядо му и майка му — бащата и дъщерята — изпълнява за него функция на инцестен и нереален Едипов комплекс. Даже незаконното действие на Рафаел няма да го конфронтарира с един реален закон — тук също дядо му няма да спре да го защитава и покровителства, намирайки му всичките възможни извинения.

Този пример показва **артикуляцията между семейния символичен закон и закона на гражданския кодекс**. Именно липсата на семеен закон, или по-скоро неговото извращаване, води юношата до преминаване към криминално действие, което го конфронтарира с човешкия закон. Няма престъпник, който да не е познал подобен род структура или липсата на фамилна структура. Именно върху това би трябало да се опират адвокатите им, а не върху липсата на привързаност на детето към майката, която е по-скоро една страстна привързаност и преданост. За жалост обикновено винаги е твърде късно да се коригира едно прекалено толерантно и разпуснато възпитание. Куриозно е, но жертвата, сиреч юношата, изглежда че търси в противообществените прояви сблъсъка със закона, който не е познала в детството си. Откъдето и изключително силните и сложни чувства, които свързват тези престъпници с полицайите и възпитателите, определени от съдиите да се занимават с тях. И именно защото те все пак осъзнават, че твърде много са им липсвали лимити в детството, са признателни към възрастните, които най-сетне имат

куража, търпението и самоотвержеността да им ги поставят — те срещат най-сетне благодеянието на тази прочута „бащина функция“.

А НАТРАПВАНЕТО МАЙКА — ДЪЩЕРЯ?

Ако бащите обикновено избягват сблъсъка и следователно — натрапването със сина, поради страх, несъмнено, от прекалено голямо насилие, някои отношения майка — дъщеря не са избавени от него, натрапването тук просто е по-прикрито.

Офелия, на 16 години, повтаря първа година в лицей (10, клас). Майка ѝ я е родила от американец, за когото впоследствие се оженила. Двете са се завърнали във Франция привидно по икономически съображения, а в действителност — защото бащата е имал връзка. Оттук насетне майката ще развие по отношение на дъщеря си омразата, която не може да изрази към съпруга си, омраза, съразмерна с разочарованието ѝ от любовта. Майката идва, за да търси възпитателни съвети, защото не смогва да се справи с поведението на дъщеря си, която бяга при своята леля.

Но не от строгост има нужда това момиче. Трябва да съумяваме да разчитаме смущенията в поведението, преди да ги лекуваме. Най-често много глезените деца, твърде протежиранияте юноши отказват да се подчиняват, за да престанат да бъдат считани за идоли от своето обкръжение. Те понякога го казват съвсем отчетливо на психолога или на психоаналитика, който е част от арсенала за всестранна помощ.

Изключение: именно от любов има нужда Офелия. И ако тя бяга, то не е за да търси наказание, а точно наопаки — за да намери отново леля си, която се е преместила в провинцията и която винаги ѝ е помогала. Вследствие на което тази леля, сестра на майка ѝ, е зачислена незабавно в лагера на враговете на последната. Майката на Офелия третира сестра си като повърхностна и снобарка и е готова да се обърне към детски съдия, ако тя не ѝ върне дъщерята. Колежът, в който е Офелия, е подчинен на същото преследване. За майката неговата роля е да пречи на дъщеря ѝ да излиза. И всичко онова, което би могло да изглежда като развлечение, е забранено от въпросната майка, която винаги е отказвала психологическа терапия, въпреки съветите на лекарите си.

Този краен пример поставя въпроса за настойничеството, за налагането на външна помощ, за да бъде избегнато майката да разрушит дъщеря си.

КАК ДА ВЛУДИМ ЮНОШАТА?

Натрапването, за което ще стане дума в следващите два примера, надминава всичко, което човек може да си представи. Юношите, доведени на консултация, смущават, но не са неизбежно най-смущаващите. В известна степен, поне за единия от тях, поведенческите смущения даже представляват здравословна реакция на онова, което изтърпяват. Затруднението е, че те не го знаят, чувстват се ужасно виновни и предпазват родителите си. Последните трябва да бъдат подпомогнати и даже да се съюзим с онзи от двамата родители, който изглежда по-малко разстроен, в опит да се установи отново вътрешносемейният закон и да се вземат мерките, които се налагат. *Терапията не е панацея. В някои случаи, в действителност, предложената терапия би могла да произтича от околния безпорядък и да го поддържа, което би противостояло на истинското слово, което тя окуражава.* След като веднъж вече мерките са били взети, имам предвид, в частност, — някои наложителни раздели, подходящо е да се подпомогне този в семейството, който иска помощ и страда от вредния климат. Съдете сами.

Харолд, на 12 години, пие, пуши, върши глупости. Това ми казва майка му. Тя добавя, че за да може по-добре да го надзира, го кара да спи в нейната стая. Той си има стая, но вратата е без ключалка, защото тя я е махнала. Тук все още Харолд не реагира на натрапването. Той не знае, че неговата майка престъпва един нормален ред. Харолд няма и как да го отгатне — баща му си е тръгнал и изпитва затруднения да разговаря с него. А ако бащата бе действал, това е щяло да сложи край на тези манипуляции. Въпреки това трябва да разберем и безпомощната майка, която не вижда как другояче да спре отклонението на Харолд. Обаче момчето не е отвъд възможностите на словото. Напротив, той признава грешките си, казва, че сам си е отправил предизвикателство и че дължи много на приятелката си. Бащата също не е напълно отсъстващ, той споделя, че е имал емоционално ощетен баща и допуска, че в семейството има не малко душевно болни.

Да се помогне на майката в случая не възможно само като тя се изслушва веднъж седмично. От единия до следващия път тя ще бъде принудена поради безпомощност да действа по същия начин и порочният кръг ще се затвори. Трябва следователно намеса, примерно интернат или поемане на нещата от бащата. В някои случаи, ако юношата започне престъпни прояви, сигнализирането на детския съдия може да бъде особено ценно. За жалост, тези съдии са претоварени — веднъж даже ни бе отговорено, че постът е вакантен!

Ауен е на 17 години, последен клас в гимназията. Той е второто от три деца в семейство, което се ползва с авторитет. И е единственият с поведенчески смущения: живее нощем, яде сандвичи, пуши много — със сигурност хашиш, излиза, без да предупреждава, и се прибира в два часа сутринта, непрестанно иска пари. В действителност той никога не е благоволявал да сяда на масата и родителите му са се подчинили на неговите капризи. Като бебе настойчиво е претендирал за биберона си всяка нощ и винаги го е получавал. Накратко, родителите още от самото начало^[9] са се поставили напълно в услуга на това изискващо кърмаче. То напомняло на всеки от тях красив и обожаван брат. Родителите признават, че са в totally несъгласие — нито едно сядане на масата не минава без конфликти, а често и с трошене на посуда! Натрапването разбира се е част от картина — именно бащата, преподавател по математика, минава с прахосмукачката в стаята на Ауен. И пред моето изумление, живо възразява: „Но той е астматик!“ Разбира се, минавайки с прахосмукачката, бащата се натъква на всякакви необичайни предмети, които издават интимността на Ауен. Той, както изглежда, няма грижата за нищо. На него му е дошло до гуша от учението и иска да постъпи в армията.

В двета последни случая патологичната липса на закон в семейството води след себе си до преминаване към действие, което също е апел към легитимна санкция. Обстоятелството, че родителите не установяват правила, е катастрофално, защото детето се нуждае от тях за да се конструира и за да не се разболее. Тази нужда то изразява под различни форми — не е ли именно такъв смисълът на военното призвание на Ауен?

При натрапването на родителите в живота на юношите, ние се натъкваме на една крайна реакция на предизвикателствата, които

младежът (или девойката) противопоставя на семейното равновесие. Патологична, каквато бива, тази реакция е не по-малко и проява на власт, власт която е обаче така малко уверена в себе си, че се превръща в карикатура: това понякога е начин да се сложи край на една предходна прекалена толерантност. Впрочем винаги съм се учудвал да наблюдавам до каква степен юношите понасят подобна ситуация и даже се нагаждат към нея. Навярно е така, защото я „възприемат“ като вид предпазна мярка.

Ето защо родителите, които желаят, трябва да бъдат подпомагани, за да могат да поставят ограничения, без да прибягват до употребата на хитрости. За това е нужно да им се показва, че тревогите им са легитимни, че за тях трябва да разговарят с юношата и че по-скоро трябва да преговарят с него, отколкото да му се противопоставят несъзнателно. Нужно е да им се обяснява и че, напротив — прекалената толерантност не е здравословна, онази толерантност, която неусетно настъпва със снизходителността (върху часовете за прибиране, облеклото, познанствата, общуванията...), която граничи с угодничеството и завършила в мъките на конфликта.

Често угодничеството съседства с потискането^[10]. Понякога родителят се чувства преизпълнен с враждебна ревност към приятеля на дъщеря си, враждебност, която той преценява дотолкова престъпна, че я трансформира в безразличие. Някои бащи реагират твърде необуздано на първото червило за устни на дъщеря си и не знаят как да се държат, след като гневът им вече е отминал. Това насилие често е една от причините за липсата на ясно поставени граници, липса, която също разкрива насилийската си природа. Следователно има един легитимен авторитет, за който юношата законно претендира.

Обърканите и разстроени родители могат и трябва да бъдат подпомагани да изиграят ролята си, благодарение на изслушването на тяхната собствена история.

НАТРАПНАНЕ ИЛИ БДИТЕЛНОСТ?

Ако от бдителността до натрапването има само една крачка, не трябва да се страхуваме, че можем да я прекрачим! В действителност юношата, чиято съвест не е

спокойна, ще Ви упреква за натрапничество, което той ще оценява като непоносимо, даже когато е в опасност. Друг пък — наопаки, ще преживява липсата на правила като изоставяне или въпреки това ще си налага да не излиза въобще. Следователно за най-малките и в зависимост от връзката, която сте установили с юношата, е нужно да наложите минимални, но стриктни правила — установлен час за прибиране у дома, телефонен номер, на който той да бъде откриваем, името на приятелите на приятелите, които са го поканили. Най-общо казано — многото правила не вредят никога, недостатъчността им — Винаги вреди.

насилие, произтичащо от юношата, насилие, понесено от родителите, или обратното?

По време на събиранията^[11], юношите засегнаха насилието със следните термини — съществува необосновано насилие и насилие, което се разплаща. Необоснованото насилие е това, което се упражнява върху другия без основание — това не значи, че за него няма причина, но че тя се намира в человека, а не във връзката с другия. В замяна, насилието, което разплаща — това е възмездietо за едно предателство, за измама или за всяко друго подобно нещо. Но, ще добавят те, необоснованото насилие често ще бъде последвано от насилие, което разплаща! Не би могло по-добре да се дефинира този цикъл на насилието, за който говорех във встъплението, нито разликата между индивидуалното насилие и това, което се упражнява върху другия или в група.

Въпреки това, ако го освободим от външната му обвивка от скандалност и прегрешение, насилието е също така енергията на отчаянието на удавника, или битката за оцеляване на индивида при залавянето от неговите преследвачи.

Затова несъмнено насилието поражда два вида отношение: на *репресия*, често плод на страха и на *разбиране* чрез идентификация с този, който извършва действието. Тези отношения понякога са смесени у една и съща личност, когато нейната функция я поставя в позицията да решава (съдия, експерт). Те могат също така да изкривят погледа, който терапевтът има върху своя пациент, даже да бъдат споделяни от

пациента: в действителност през по-голямата част от времето *той се преценява винаги много по-виновен отколкото е, защото в тази област няма друга реалност, освен субективната.*

Битката за живот, и най-вече нейната жестока разправа, изчезнали от незапомнени времена, изглежда са оставили следи, за да бъде виновността така превъзходяща прегрешението. Това разминаване се дължи също и на липсата на мяра, за което свидетелства насилието, което по природа и винаги е „извън норми“. Откъдето следва и степенуваният арсенал от наказания, които обаче варират според външни обстоятелства — пресата, таланта на адвокатите и пр. Юристите сериозно се затрудняват да очертаят действителността на престъплението и необходимостта от обръщане към експерт, докато биологите се опитват да дефинират понятието праг, за което се знае с каква честота токсичните вещества от всянакво естество го снижават. Във всеки случай ще видим, че за пациента понятието за възмездие, за поправка, даже просто — за присъда, обуславя евентуалната психотерапия — известно е в каква степен философът Луи Алтюсе, обявен за виновен според закона, е страдал, че не е бил съден за убийството на жена си, допуснато в момент на остри депресии. Впрочем, експертите психиатри са склонни все помалко да се позовават на понятието „умопомрачение в момента на деянието“ даже когато пациентът им е признат душевноболен.

Включването на другия в кръга на насилието не засяга само подобни крайности. Впрочем, щом е засегнат от насилието на някого, другият бива вплетен по един или друг начин, при това независимо каква ще бъде собствената му реакция.

Което в замяна донася след себе си ново поведение на агресора и съответно нова реакция на агресирания: тази спирала може да се превърне в безизходност. Именно това е, което често се случва в група — агресираният, или даже само онзи, който се счита за такъв, вместо да спре агресията с подходящо действие (обръщане към трети, към регламента, към възрастен) се поставя на свой ред в собствен ущърб като отвръща с удар, което повлича нова агресия. Подобен вид съучастие на агресирания става очевидно, когато агресорът атакува трети, най-вече — родителите. Познавах юноша, който беше вкаран у дома приятели, поискали ключа. След което те разхвърляли апартамента, пили алкохол, намазали стените с кетчуп.

Едно насилие може да крие в себе си друго без заинтересованието да реагира по какъвто и да било начин. Нещо повече: когато агресираният е приkritият създател на едно скрито насилие, той кара агресора да носи цялата тежест на отговорността и именно тук открива своето удоволствие. Макар и особен, случаят не е рядкост — знаем за младо момиче, изоставено от родителите си при раждането и прието от D.A.S.S. (Дирекцията по здравните и социални въпроси), нетърпеливо да провокира мъжкото желание, облечено в свръх къса пола на местата за проституиране, да заявява на онези, които е възпламенило така: „Не съм тази, за която ме мислите.“ Тя успя да направи така, че да бъде изнасилена в един момент и се оплака след това от факта, че никой не искал да повярва в агресията.

Възрастният, изправен срещу насилието на младите, е подвластен, подобно на агресирания, на амбивалентност: той е обхванат от противоречиви мисли, които рискуват да го парализират и когато е жертва, и когато трябва да се бори с насилието. Определени родители, фокусирани върху страданието при възникването на някакво насилие, пренебрегват тъй да се каже формата (насилието), за да се занимават само с основата (страданието). В известен смисъл те не грешат, но това отношение само и единствено влошава нещата: юношата ясно си дава сметка, че преминава пределите, той се чувства виновен и очаква най-напред ограничение. Като при това той не изразява своето страдание другояче: притеснението, свенливостта, срамът например, го възпрепятстват. Той следователно ще изживява интереса на родителите към своята интимност като вид насилие (виж натрапването) и ще се чувства принуден до отговори агресивно. Ето класическа схема, от която ще прочетем един пример. Как да се реагира в този случай? Най-вече — като не се приемат насилическите прояви и като се реагира веднага, без да се допуска да се завърти *колелото от заплетени и безизходни обстоятелства*. Което ще рече — страданието да се разбира (и следователно не само да се наказва строго), но също така да се накара юношата недвусмислено да разбере, че това не може да се повтаря. След което да се вземат мерки, за да му се помогне да разреши своя проблем — диалог преди всичко, специализирана консултация, възможността за която винаги трябва да се оставя. Да не се третира насилието, да не се вземе то под внимание е добро средство за подстрекаване на ескалацията — когато

действието не е позволило да бъдеш чут, ще трябва ново, още по-тежко. *Защото в насилието има призив.* Най-напред то е форма на проява на човешкото същество, начин да покажеш че съществуваш, когато се смяташ за отхвърлен от другите. После това е способ да изречеш, или по-скоро — да покажеш, че нещо не е наред. Накрая, това е провокация, търсене на реакция от страна на възрастния или на родителите.

Впрочем, понякога тази провокация се проваля — никой не я е чул, никой не ѝ е отговорил. Тогава следва драматичното ескалиране на насилието — провокацията се превръща в апел за наказателна мярка. Няма нищо по-тревожещо от насилие, което доказва своята ефикасност, без да бъде чуто — то парализира всички, като се започне от родителите, а впоследствие се упражнява на улицата като че в търсене на някаква санкция.

ЕДНО НЕОБЯСНИМО НАСИЛИЕ

Да започнем поредицата примери с един почти „чист“ случай. Насилие, което привидно няма смисъл, необосновано, така да се каже, насилие.

Еди е последен клас в лицея, на 17 години. Той е твърде разтревожен от агресивните нагони, които се затруднява да овладее. Досега обаче нищо сериозно не се е случило — или поне разправиите, в които е участвал, са останали без съдебни последици. В интерната е пушил много хашиш, за да се успокоява, и именно когато спира пушенето, всичко започва отначало. Агресивните му нагони съжителстват с чувство за несигурност, защото той не може да излиза навън, без да се екипира с нападателни средства за защита. Наскоро е нападнал най-добрия си приятел и това е подбудило у него искане за помощ. Майката е преподавателка, бащата страда от неврологично заболяване, което му пречи да изпълнява своята роля. Еди не може да говори за това, без да се вълнува.

Ясно е, че това насилие е вид изригване, с риск да разруши всяка връзка, и че тази „експлозия“ е един от начините да се реагира на огромна депресия. Другият начин би бил разбира се самоубийството, което е най-висшата степен на насилие, упражнено спрямо себе си: самоубийството всъщност е убийство. Как да го обясним, ако не чрез Фройд: една част от аз-а оценява другата като недостойна да живее

вследствие на любовна раздяла или на непоносимо разочарование. Сложният механизъм, който употребява Фройд, се резюмира в следното: цялата агресивност, която би трябвало да се обърне към другия, се обръща към самия себе си. Впрочем, в нашия конкретен случай, ние откриваме агресивност срещу целия свят. Следователно терапевтичната работа ще се състои в това да се накара пациентът да забележи, че тази агресия несъмнено е по-малко универсална, отколкото изглежда, и че зад нея се крие може би горчивина срещу една-единствена личност. Като мнозина други, Еди страдаше от симптом, който му изглеждаше необясним и във всеки случай без разумна причина: това можеше само да го беспокой и да го кара да се страхува от лудостта, фактът да се приладе смисъл — несъзнаван смисъл, обикновено възстановява диалога, диалог, захранен от желанието на самия субект. И наопаки, потиснатите пациенти, които свеждат света или подобна, при все това, демократична система, до причината за своята депресия и отказват лична помощ, могат, по причина на огромния си запас от насилие, да се превърнат в терористи.

опит за убийство

Преди няколко години приех една майка, която доведе сина си, за да разбере дали може да му се помогне с психотерапия. Ако разказвам тази история, във всеки случай изключителна, то е, за да илюстрирам факта, че третирането на насилието минава най-напред през изследване на заинтересования: не биха могли да се атакуват причините, без предварително да се знае дали агресорът има или не чувството, че трябва да се отчита за действието си и дали сега се намира в порядък със своето съзнание и със закона. Не можем в действителност да се занимаваме с несъзнаваните мотивации, когато едно действие е докарало реална вина. На това ни учи Сирил.

Сирил, доведен от майка си, изглежда съвсем млад. В действителност той е на 21 години, но показва известна незрялост и неговата проблематичност изразява трудностите на юношеството. Той току-що е намушкал с двайсет удара на ножа своя работодател и приятел. От доста дни само една идея се е въртяла в главата му: „да удри върху нещо, независимо какво“. И после, онази вечер, то се случило. По време на съня на шефа си, чиято стая споделя, и след като е пил, той се нахвърля върху него, удря, колкото може, и убеден, че го е

убил, нахълтва в първия полицейски участък. Пристигнали веднага на мястото, полицайите отвеждат жертвата в болница — раните са само повърхностни и бързо заздравяват. Намерението да убие е било сигурно за Сирил — той разказва, че сънувал непосредствено преди постъпката си как убива шефа си, а също и един полицай, за да се защити. Сирил все още не е обвинен и всичките му мисли са заети от това очакване. Сирак по баща, самият той — извън закона, Сирил е отгледан от майка си, която винаги го е обожавала. Тя не знае какво да направи, за да го извини и да го подпомогне. Сирил, от друга страна, е женен и съпругата му започнала да си поставя въпроси за притесненията, които му налага неговата работа. „Бях приклещен между жена ми и него“ — признава той. Впрочем, Сирил неколкократно е правил опити за самоубийство. Той разбира, че само това действие му е позволило един вид да излезе от противоречията си. Но за него въпросът не е да говори. Той очаква само едно — съд и наказание. И не е сигурен във всеки случай, че шефът му ще подаде оплакване.

Ако го нямаше непоносимото насилие на това престъпление, щяхме да се опитаме да схванем неговата причинност, но Сирил нищо не може да направи за нашето разбиране. За него е важно да знае най-напред какво наказание заслужава. Впрочем и при далеч по-малко драматични обстоятелства, когато юношата е прекрачил закона или даже когато има убеждението, че е отишъл твърде далеч, той се нуждае най-напред от санкция. Не се знае достатъчно за тежестта на чувството за вина, още по-малко се знае какво облекчение може да донесе обезщетението за едно престъпление. А то е, че веднъж наказанието осъществено или прошката дадена, прегрешението се заличава. Ако не това е случаят или ако наказанието е преценено като недостатъчно, вината превръща живота в ад. Отново Зигмунд Фройд показва, че може даже да се извърши престъпление поради чувство за вина и в смътната надежда най-накрая да бъдеш наказан според грешката си!

САНКЦИЯ И РАЗБИРАНЕ

Да се разбере юношата няма особен смисъл, когато той счита, че заслужава наказание. Той рискува да изживява срещите и разговорите, които му се предлагат,

като отегчителна работа, преди още да ги е презрял като приятно забавление. Така е, защото за него престъпното действие заслужава просто санкция и нищо друго. Той я предпочита пред обясненията на психологите. Остава да разберем кой трябва да произнесе тази санкция. Съдиите за деца осъществиха голям напредък постановявайки други присъди, които по-скоро задължават юношата да извърши общественополезен труд, отколкото да отива в затвора, където да се посвети в нови престъпления. Обаче попитан какво заслужава, юношата винаги отговаря с много по-голямо наказание от това, което се възнамерява да му бъде наложено.

ПОНЕСЕНО НАСИЛИЕ

Със следващата история влизаме в проблема на някои предградия и рисковете, на които са подложени нормално включените юноши, заради бандите от млади безделници, оставени на произвола. Тя показва как бащата не е законът, но е *пълномощникът* на закона.

Александра е на 15 години, четвърта година в колежа (9. клас), живее в предградие край Париж с майка си и с втория си баща. Има брат, който е с една година по-малък от нея. Разводът между родителите ѝ е отколешен — баща ѝ живее с друга жена, но отношенията с бившата му съпруга са се запазили добри. Той редовно вижда децата си. Що се отнася до втория баща, той е сърдечен човек и приема Александра и брат ѝ като свои деца. Тяхната майка е медицинска сестра, изключително предана жена, която непрекъснато се страхува, че децата ѝ ще пожелаят да я напуснат, за да отидат при баща си, и ги глези повече, отколкото е разумно. От скоро Александра общува с Урдия, за която не знае, че членува в банда. Един ден Урдия я представя на приятелите си и Александра се влюбва в Матио, един от най-младите сред тях. Александра бързо започва да се чувства некомфортно — тя би предпочела да остава на същата си сестра с Матио, но той следва приятелите си навсякъде, нищо че също е влюбен. И шефът на бандата никак не понася тази любовна връзка. Един ден, докато родителите на Александра са навън, той принуждава Матио да позвъни

на вратата ѝ. Бандата се крие в коридора и щом вратата се отваря, всички нахълтват след Матио. Бандата завладява терена, обслужва се в кухнята, отваря бара, надува уредбата. В началото Александра е притеснена, после тероризирана. Вторият баща скоро се завръща от работа, но бандата изчезва непосредствено преди това и продължава със своите маневри в следващите дни. Бащата решава да се приbere по-рано — шефът на бандата му отговаря по безочлив начин, убеден, че той няма да посмее да повика полицията поради страх от отмъщение. Но именно това прави бащата от една телефонна кабина. Уведомени, полицайтите пристигат бързо, те са многобройни и младежите се предават без много трудности. Александра е разкъсана — тя плаче, че е загубила Матио, но в същото време е облекчена и се възхищава от втория си баща заради неговата решителност и кураж. От предпазливост родителите ще изпратят двете деца да довършат учебната година при баща им. Преди да повдигне обвинение, вторият баща на Александра посещава бащата на Матио. Той е сринат, не може нищо повече да направи за сина си, пробвал е всичко, сигнализирал е за него детския съдия, но нищо не е помогнало. Детето му, окончателно лишено от училище, му убягва напълно.

Би могло много да се говори за явлението, което завладява и други райони. Юноши, организирали празник в Нюйорк, видели как една шайка от същия сой се изсипва неканена, без да посмеят да реагират — половината от присъстващите искали да повикат полицията, другата — не. Бандата останала за кратко и после отпътувала със своята плячка. Отпорът на подобно превишаване с властта причинява у младежите на същата възраст известна двойственост: солидарност, поради възрастовата група, идентификация с бунтовниците, впечатлението, че са привилегированi? Всичко това несъмнено допринася за парализиращото им смущение и затруднение. Но отвъд обществения проблем, за който оставям на други грижата да го анализират, в наше време е налице реално отслабване на родителския авторитет и то в доста широки среди. Някои социолози си радват на това отслабване и биха искали даже да го разпрострат върху институциите: обществото еволюира, уверяват те, и децата следват подобре от родителите тази еволюция. Доказателството? Те са много добри консуматори. Училището и предприятието не напредвали достатъчно бързо в това обръщане и промяна на предимствата. За

тяхно нещастие, аз мога тук да потвърдя, че психологията също не съумява да даде обратно направление на генерациите!

истинско и неистинско насилие

Срещнах се с Бернар малко след като бе изгонен от училище, заради някакво стълкновение, в което счупил носа на съученик. Именно училищната асистентка го посъветвала да ме види. Впрочем Бернар поставя остро въпроса за дефинирането на насилието. Ще видим защо.

Бернар, на 15 години, първа година в лицея, е спокоен и тих младеж. Никога не се е сбивал преди въпросната история. Той е скромно момче, което майка му е записала в този лицей, защото преди това е бил измъчван и преследван от съучениците си в колежа. Там Бернар е преживял страданието да бъде възприет за изкупителна жертва и са му откраднали четири каскета за една година. Понеже сресва на път по средата дългите си коси, той е станал обект на подигравки и оскърбления. Бернар никога не е оказвал отпор. Майка му е имала подозрения, питала го е, но той ѝ е обяснил по такъв начин, че тя не е преценила за уместно да се намесва. В лицея, след първоначалния момент на съблюдаване, всичко започнало отново по може би малко по-рафиниран начин. Този път именно липсата на реакция настърчила садизма на някои. В деня на свиването, те го притискали да реагира, наричали го с всякакви думи, така че доведен до предела, той най-накрая противодействал. Родителите на Бернар са разведени, но в добри отношения, бащата не е отсъстващ, майката не е Свръхпокровителстваща. Бернар съзнава, че има проблеми и приема помощ. Впрочем, когато в индивидуалната психодрама той участва в сцените с класа, не проявява никакво предизвикателство спрямо „агресорите“, които ние му противопоставяме в играта. Отношението му е съвсем нормално, той не търси сбиване, не отговаря на обидите. Тъй като майка му трябва да замине на работа в провинцията, тя се възползва от промяната, за да го вземе със себе си и да го запише в нов лицей. Той се проследява в индивидуална психотерапия и по последни сведения, всичко се развива добре.

Разбира се каквато и да е реалността на фактите, психологът винаги търси да ситуира участието на юношата, който му излага случилото се, за да намери помощ. Но наистина трябва да признаем, че

определен насилия изглеждаш по-често срещани в едни места, отколкото в други. Там следователно е нужно юношите да са по-добре въоръжени психологически, отколкото другаде. Това наистина се наблюдава често в рисковите зони. Не-бруталните юноши обикновено са със забележителна толерантност, с непоколебимо търпение и любезност, пред които можем само да се възхищаваме. Онези обаче, които нямат тази сила, трябва да сменят учебното заведение или да извършат необходимата работа върху самите себе си. За тази цел индивидуалната психодрама предлага ценно разрешение. Възпроизвеждайки благодарение на играта травматизиращите ситуации, които превежда в думи, тя прави от юношата не пациент, а партньор, което допринася за възвръщане на неговото достойнство. Защото типът юноша (или дете), преследван от другите, обикновено иска на всяка цена да се защитава сам. И тъй като се срамува, че не успява, той го крие от всички онези, които биха могли да му помогнат, като се започне от родителите. Той не знае, че така налива вода в мелницата на нападателите си и се чувства задължен да им отговори с тайната надежда да бъде приет от тях като равен. От своя страна, те пък правят това също за забава и даже, казват те, за да накарат жертвата си да „реагира“.

При момичетата

Рядко се случва в този раздел момичетата да биват активно брутални и необузданни. Обикновено те реагират другояче и са склонни по-скоро да се потискат и се задоволяват в рамките на семейството със словесно насилие.

ПАСИВНО НАСИЛИЕ

Съществува обаче определен модел на същинско насилие, който действа доста скрито, едно пасивно насилие, което бих искал сега да подчертая^[12], това на **анорексия нервоза**. Болестта представлява доста стереотипно развитие — всичко започва с диета за отслабване, после се установява загуба на апетит, която може да доведе до смърт. Обикновено младото момиче е хиперактивно, има чудесна успеваемост в училище, готови в кухнята за останалите. Често бащата отстъпва на втори план зад майката, която се среща фронтално с една

страшно вироглава и упорита девойка. Разбира се, зад това полуосъзнато поведение съществува голямо страдание, но то не се изразява другояче, освен чрез гладната стачка. Разсъждавайки върху нещата се вижда, че става дума за изключително жестоко поведение — какво по-лошо за родителите от това да чуят да им бъде казано: „Оставете ме на мира, оставете ме да умра спокойно!“

Към 16-ата си година, *Людивин*, по онова време отлична ученичка, първа година в лицея (10, клас) намира, че е много дебела. Тя наистина е запазила известна закръгленост на формите от детството, но решава да се подложи на драконовска диета, която прочела в някакво списание. Людивин е най-голямото от трите деца в семейството (има брат и сестра), свири на пиано и изглежда си няма приятел. През последната ваканция тя е била привлечена от по-големия брат на една от приятелките си, но вероятно нищо не е произтекло. Тя чудесно се разбира с баща си, отговорник по поддръжката в държавно предприятие и е в постоянно конфликт с майка си, учителка в началното училище. След няколко месеца теглото ѝ граничи с 40 килограма, именно майката се досетила и я задължила да се претегли, защото твърде свенливата Людивин никога не се показвала разсъблечена. С пълно право, родителите са много разтревожени. Семейният лекар назначава лабораторни изследвания, резултатите им са извън нормата и той счита, че тя трябва да бъде хоспитализирана, но я изпраща за мнение при детски психиатър. Тя отказва да го посети, защото предходните опити се оказали според нея много отрицателни. Хоспитализират я в обща медицина, защото състоянието ѝ я излага на смъртна опасност. С няколко забележителни изключения, тя не е добре приета в болницата от медицинските сестри, още повече че теглото ѝ не се покачва, а една болна я изненадва в тоалетните в опит да се мъчи да повърне. Накрая, против волята ѝ, лекарите решават да я прехвърлят в психиатрична среда, където ѝ забраняват всякакво посещение докато не наддаде на тегло^[13]. Въпреки този режим, ако мога да кажа, кривата на теглото ѝ започва да бележи покачване. Тя приема да се срещне с психоложката на отделението.

Нужно е било Людивин да срещне много по-мощна сила от желанията си за смърт, за да приеме да не се счита повече за чист разум над общите закони: опитвам се тук да преведа какво е могло да

се случи несъзнателно, за да обясня нейния прелом. В действителност всичко става така сякаш третирането на анорексия нервоза не може да мине през езика — обещанията на заинтересованите не са последвани от резултат, не повече, впрочем, отколкото е убедеността на родителите. При подобна болест лекарят трябва да играе ролята на третия, въпреки че тя не е на заместител на родителя, но все пак е необходимо родителите да му признават този авторитет, който обикновено изисква тежестта на заболяването.

Активно насилие

Активното насилие на младото момиче обикновено заимства два механизма: идентификацията и любовта. Идентификацията е също форма на любов: това е да се поставиш на мястото на обичаната с невъзможна или напразна любов личност, това е също така първична форма да обичаш като повече или по-малко осъзнато имитираш другия.

Мишел е на 14 години, трета година в колежа (8, клас), дъщеря от смесен брак — баща французин и майка с виетнамски произход, починала, когато тя е била тригодишна. В училище Мишел е с трудно поведение. Не само че е шумна, бие се, но и се подиграва с учителите. Тя е с къса коса, носи само панталони, общува единствено с момчетата от класа, така че я вземат за момче. Също като тях играе на флипер, понякога пуши хашиш и скоро е участвала в повреждането на колежа. Отгледана е от детегледачки, била е силно привързана към една от тях, която е поддържала драматична обстановка около нея, като ѝ е разказвала най-отвратителни произшествия. Накрая баща ѝ се оженил за една от гледачките, също виетнамка, което Мишел е посрещнала до толкова зле, че отказвала да сяда на масата с нея и я обиждала по най-непристиен начин. Нещата обаче постепенно са се подредили, успоредно с придобиването на момчешки навици от Мишел. Бащата е напълно безпомощен, той е много привързан към дъщеря си, а тя му засвидетелства безгранично обожание. Тя му заявила наскоро, че никога няма да се омъжи и това много го разтревожило.

Идентификацията на Мишел с момчета твърде вероятно е следствие от изключително интензивна форма на Едипов комплекс, който момичето разрешава ставайки като своя баща. Не е невъзможно впоследствие тя да предпочете отново да бъде женствена. Освен това

тя се е оказала оставена сама на себе си, защото баща ѝ често е пътувал на изток и е започнала да дружи с тези буйни момчета.

Следващият случай е доста различен.

Именно бащата на Пеги ми разказва историята на 17-годишната си дъщеря, която понастоящем е избягала от къщи. Тревогата на този баща с марокански корени ме кара да мисля, че тя е неоткриваема, докато всъщност той самият много добре знае, че тя живее с приятеля си. Пеги има сестра близничка и двама по-големи братя. Преди десет години бащата е направил тежка нервна депресия, след което е бил инвалидизиран. Той помага на жена си да държат някакъв ресторант. Съпругата му работи по дванайсет часа на ден. Пеги от месеци не ходи на училище. Тя познава приятеля си от 14-годишна възраст и преди е излизала тайно с него. Той е много по-голям от нея и известен в квартала заради трафик. Бащата на Пеги всъщност познава родителите на момчето, които на практика не се виждат с него, след като той е бил в затвора. Дори еднояйчната близничка на Пеги, която впрочем дружи с едно „добро“ момче, не общува вече с нея. Сетне бащата ме уверява, че семейството се чувства много по-добре, откакто Пеги не е сред тях, още повече че неотдавна тя е направила скандал в ресторанта, защото родителите не са й дали исканата от нея сума. Социалната асистентка е подала сигнал към детския съдия, но той е претоварен.

Все още не разбирам какво дойде да иска от мен този баща, който несъмнено се чувства виновен. Но какво да се направи в подобен случай, който напомня този на Лора, случайна престъпничка поради любов [[14](#)]?

ОТ ПРОВОКАЦИЯТА ДО ПРЕСТЬПНОСТТА

Юношата не трябва да бъде оценяван единствено по действията си. Всъщност юношеството не само че поема рискове, но също така се възползва от тях, за да изследва границите на позволеното. А трябва наистина да призаем, че в престъпните действия аргументът за „лошото влияние“ често е потвърден. Юношата се нуждае от протезата на групата, за да се отдалечи от родителите си и да се индивидуализира. Всъщност групата му доставя успокояваща, но илюзорна рамка, защото е управлявана от скрити закони. Макар и далеч от това да позволи придобиването на истинска идентичност, групата като такава замества наистина онази идентичност, която

юношата търси. Вследствие на което онова, което групата упълномощава, става правило и **юношата предпочита по-скоро да наруши външния закон, изживяван като този на възрастните, отколкото да загуби любовта на групата**. А в любовта на групата, тази, която има най-голямо значение, е любовта на шефа. За жалост много често тя е несъзнавана и когато например попитат членовете на някоя банда кой е шефът ѝ, те отговарят, че не го знаят и обикновено са искрени! Това прави по-опасни (тъй като са резултатни) манипулативните на някои банди, които оперират „като един-единствен човек“. Отговорността на всеки изглежда смекчена и често арестуването кара да се осъзнае тежестта на престъплението.

На 15 и половина години *Венсан* повтаря последната година в колежа (9, клас). Родителите са го изтеглили от интерната, в който е бил настанен, след като са го задържали с други приятели в момент на кражба на автомобилни радиоапарати. Той казва, че го е направил, защото му дошло до гуша от интерната и искал да се прибере у дома. Венсан е бил силно впечатлен от арестуването си за един ден и плаче, когато си припомня фактите. Според него другарите му са тези, които го повлекли след себе си. Той приписва училищния си неуспех на задушаващата атмосфера в семейството. Баща му е в бизнеса с недвижими имоти, а майка му е общопрактикуващ лекар. Именно тях двамата ще проследявам, тъй като Венсан не изпитва нуждата да идва (той вече е правил една терапия). След завръщането на Венсан у дома климатът ще остане напрегнат няколко месеца: баща му прави усилия да му говори, той е агресивен с майка си. Венсан не обича принудата, говори верлан^[15], но се труди по-добре в клас. Лека-полека нещата продължават да се подобряват, но майката остава тревожна, ще научи много по-късно, че тя е отгледана в силно религиозна среда. Тя ще ми довери, че даже си е мислела: „За предпочитане би било той да се убие, отколкото да стане престъпник!“ Венсан не вдига повече шум в класа, има амбиции за бъдещето, интересува се от момичета. Ще разбера също, че иска да забрави случилото се, защото го оценява като срамно.

Престъпният акт на Венсан, тъй да се каже, ще обобщи неговата юношеска криза. Няма да последва нито нещо подобно, нито никакво незаконно поведение, които да затвърдят това действие, което ще си остане изолирано. Следователно при него можем да говорим за

провокация в истинския смисъл на думата: да се подбуди другият да отговори. Трябва да допуснем, че отговорът на родителите на свой ред е бил чут, защото Венсан не е имал нуждата от поемане в лечение, за да може всичко да се върне в норми. В други случаи обаче този отговор не е достатъчен или не е адекватен. Тогава се заплита едно кълбо от сложни и безизходни обстоятелства, което родителите сами не могат да разрешат.

Едуар е първа година в лицея (10, клас), на 16 години. От две години е раздразнителен, негативен, страда от безсъние. Всъщност всичко датира от раждането на неговия брат, когато Едуар е четиригодишен: тогава започва да има кошмари, да удря по стените. Понастоящем той заплашва родителите си, говори за отмъщение, чупи телефона. Непрекъснато лъже, систематично закъснява. Казва на майка си, че е забременил едно момиче, което се оказва невярно, но продължава да не вземе предпазни мерки. Някакъв лекар е споменал за депресия и го лекува за това с медикаменти.

В този случай родителите явно не владеят ситуацията. Те са се консултирали с психолози заради себе си, защото си дават сметка, че няма съгласие помежду им. А може би Едуар се опитва да ги раздели? Нали скоро е казал на майка си: „Ще ви накарам да се разведете?“ И обратно — изглежда, че той се държи нормално с непознатите. Във всеки случай ние сме отвъд провокацията, защото Едуар не вярва вече в отговорите, които му дават неговите родители. Те нямат повече никакъв авторитет. Може би трябва да се апелира към реалния авторитет на някой трети, например съдията за деца, защото символичният авторитет на родителите не достига. Но Едуар не е извършил наистина престъпление и съдията несъмнено не би имал достатъчен мотив, за да действа. Въпреки това съществува проблемът за превенцията на юноша, който наистина се чувства зле, но чийто начин на изразяване — насилието, трябва да бъде спрян преди всичко в негов собствен интерес.

КАК ДА СЕ РЕАГИРА НА ЕДНО ПРЕСТЪПНО ДЕЙСТВИЕ?

Юношата е допуснал престъпно деяние. Вие сте извикани в участъка: виновният не е вече този, когото хората смятат. Вие, родителите и в частност — вие, бащата,

сте тези, които са дадени под съд! Вие сте много ядосани и се срамувате — две неприятни чувства, които ви пречат да действате, но ви карат да размишлявате. Вашият юноша не е имал съзнанието за тежестта на своето действие — именно ситуацията и вашата реакция я проясняват. Вследствие на което той се срамува..., че ви е накарал да се срамувате. Обаче трябвало е да помисли върху това по-рано, защото именно върху такъв модел се структурира личността. Обществото ви обвинява, че лошо сте възпитали детето си — не постъпвайте като някои родители, които се обръщат срещу обществото и се оказват съучастници. Покажете значението, което придавате на случилото се, не е нужно да се добавяте към санкцията, покажете вашата мъка, вашето разочарование — това без съмнение ще е за последен път.

ДА СЕ УПРАВЛЯВАТ КОНФЛИКТИТЕ

Даже ако се проявяват рядко и в лека форма, или пък са напълно скрити, конфликтите са също толкова неизбежни, колкото юношеството. Щях даже да кажа необходими, за да се състои юношеството. И наопаки, възрастните ще съжаляват по-късно, че не са съумели да се противопоставят на родителите си и така да разрешат проблеми, които инак рискуват да се препредадат на техните деца. Познавах един баща, който, както се казва, никога не съумя да скъса нишката и който се поставил, подобно на майка, в услуга на своите деца — те имаха сериозни проблеми с поведението и именно бащата свързваше едното с другото. Това, което юношеството показва — било по оствър начин чрез кризата, било хронично — е желанието да станеш самия себе си, което включва във въображаемото да се отграничиш от родителите си. Откъдето произлиза и конфликтът, предизвикан от юношата, от неговите родители или и от двете страни. Дори се случва юношата сякаш на всяка цена да търси конфликта, като че в него намира средството да се утвърди.

Това предполага, че юношата понякога има нужда да усеща проявата на някаква власт. Само тя ще му позволи да се определи и да

уталожи тревогата си. Но става дума за една гъвкава власт. Защото, да повторим още веднъж, зад силните и брутални думи съществува страдание, което призовава към диалог. И само когато диалогът достигне своя предел или юношата надхвърли границите, родителят трябва да покаже решителността си. И ще бъде първият изненадан да констатира, че юношата държи сметка за неговите забележки и минава на друга тема или се връща към първата без злонамереност. Именно този по-скоро фактологичен, отколкото словесен отговор ще покаже на родителя ефикасността на респекта, който е успял да внущи със своето спокойствие и твърдост. А за това е необходимо търпение и присъствие, но и тук също качеството си струва повече, отколкото количеството. Да не се прояви авторитет, в замяна, може само да разтревожи юношата и да го води към вредящо утежнение.

Въпреки всичко трябва да добавим, че юношеството често поставя родителите пред трудно изпитание и изисква от тяхна страна психологически качества, които те невинаги притежават. Ето защо аз не пиша за семействата, В които всичко се случва без проблеми, а за тези, В които юношеството на детето разкрива непознати дотогава трудности: в някои случаи всъщност цялата фамилия, включително братята и сестрите, преминават през кризата и не само юношата се нуждае от помощ. Лесно е да се каже — да се дистанцираме и макар че големият британски педиатър и психоаналитик Доналд Уиникът е написал, че най-доброто лечение на юношеството е времето, познаването на определени неща може да бъде също от голяма полза.

СИСТЕМАТИЧНОТО ПРОТИВОПОСТАВЯНЕ

Вашият юноша упорства глуповато, противопоставя се систематично, огражда се с мълчание, когато му задавате въпроси. Накратко, атмосферата никак не е ведра. Няма място за драматизиране — спомнете си го на 18 месеца, противопоставящ енергичното си „не“ на всички ваши предложения. Това е било нормална фаза — той се е учен да говори и неговото „не“ е притежавало всякакви видове смисъл и свойства, включително и това да ви накара да се ядосате. При все това с усмивката си вашият авторитет е постигал всичко, което сте искали. Подобно е и

при юношата, с тази разлика, че той знае какво означава отказът. В такъв случай не го оставяйте да се затваря в своя отказ — именно юношата е най-нешастният. Дръжте сметка за това, зачитайте го и внимателно му предложете нещо друго — той пръв ще бъде облекчен.

БЕЛЕЗИТЕ НА КОНФЛИКТА

Агресивността

Някои юноши например стават агресивни без видимо основание. Случва им се да наранят родителите си с думи, за които впоследствие съжаляват. Юноши, хоспитализирани в голямо парижко отделение^[16], дискутират в група чувствата: какво място заемат те в живота на един юноша? Отговор: именно омразата най-много ги кара да се страхуват, това е ново чувство, което те не разбираят, „преди всичко, когато е насочено към хората, които се обичат най-много — родителите“. Нещо повече: „пет минути по-късно“, любовта е заменила омразата. Юношите сами правят заключението: „трябва да се предпазваш от любовта на другите“ и „трудно е също и да се отделиш от родителите“; „родителите не искат да ни видят пораснали“. Матилд добавя: „Нерядко съществува чувство на омраза към родителите и към обществото въобще.“ „Тежко е да изпитваш чувства на омраза към родителите си: създава се впечатление, че те не ни обичат, но не е така. На нашата възраст внезапно си даваш сметка, че има цял един свят, който съществува около нас.“

С риск от известно многословие ще добавя — тази агресивност, проявление на омраза, която се изкушаваме да поставим в кавички, е **средството, което юношата е изнамерил в опита си да вика дистанция със своите родители** и така да се изплъзне от една взаимна любов, която го кара да изпитва страх. Да се познава това и да се върви пред юношата, който търси да се защити, ще позволи избягването на доста измислени конфликти. Тази агресивност следователно е средство за защита. Впрочем не може се да отнеме някому едно средство за защита, с риск от понякога сериозно влошаване, без да се постави нещо друго на това място. **Въпреки това не е много сложно да се избегне интимността, да се дистанцираш с**

юношата, но пък е много ползотворно и за пръв път формата има по-голямо значение от същината.

Това е например: да се чука на вратата му, ако досега не е правено; да му се дават пари за купуване на облекло, освен ако той не иска непременно Вие да го придружите; да не се присъства на медицинската му консултация и то без да чакате лекарят да го поискат от вас; да не говорите за неговата приятелка или приятел на масата пред по-малките му братя и сестри или дядовците и бабите; да не се поставят непрестанни въпроси около училищните занимания... Списъкът не е изчерпателен! Всичко е въпрос на тakt — няма да се смеем, например, на първите белези на пубертета на детето в предюношеството, защото има една определена възраст, в която подобен тип хумор причинява психологически травми. Най-общо казано, опитвайте се да поддържате с вашия юноша индивидуален диалог, а не семеен, както често се е случвало досега.

Лъжата

Друг банален пример е лъжата. Нерядко се случва юношите да лъжат и разкритието понякога е драма за родителите. За тях това се превръща в загуба на доверие, което се разпростира навсякъде. Юношата е принуден да добавя неверни доводи към своята лъжа, за да я обясни. Впрочем и тук отново повече си струва да се запитваме защо юношата е бил принуден да изльже, отколкото да се търси истината — още повече че въпросната истина често ще се окаже без особена важност. И в този случай юношата търси да се защити и неговата нужда да изльже е знак, че личното му пространство е накърнено.

Примерите, които ще дам в настоящата глава, са толкова разнообразни, колкото могат да бъдат и основанията за конфликти. Затова е невъзможно да се представи изчерпателен списък. Надявам се обаче, че ще бъдат достатъчно изразителни, за да дадат на родителите, които не биха искали да се консултират за дребни подробности, идеята, че повторението на конфликтите, въпреки всичките им усилия, е може би знак за страдание.

Липсата на конфликти

Парадоксално, но именно с липсата на конфликти иде започна тази поредица. Подобна липса е обезпокоителна, защото тя не означава тяхната липса, а невъзможността те да бъдат изнесени навън. Такъв е случаят на Рафаел.

На 15 години Рафаел е добър ученик, последна година в колежа (9, клас), но все още с енуреза. Никакво медицинско лечение не е било ефикасно за повече от няколко дена. Никога не се е срещал с психолог и не изпитва нужда от това, освен интелектуално. Има брат, по-голям с четири години от него. Родителите му се вслушват в неговите желания и имат известна склонност да го обгрижват повече. Те са доста възрастни, баща му проявява твърде майчинско отношение към него, майка му страда от сериозно сърдечно заболяване. Рафаел няма съзнанието, че има някакви проблеми, освен неговия нощен проблем, който му пречи да спи у приятели или да замине на лагер, както би искал. Изглежда, че се отегчава и само напрегнатият поглед издава тревогата му, фактът, че говори, го облекчава, той се усмихва и отвръща с лекота на въпросите, но няма какво да каже. Ще науча един ден, че големият брат си е тръгнал от тяхното място за ваканция, защото не е понесъл семейната среда. Но Рафаел не може да каже нищо определено, което да отведе в една или друга посока.

У Рафаел е налична една генерализирана инхибиция (блокаж), която за него е средство да блокира процеса на юношеството, за да може разделянето с родителите да не се състои толкова бързо. Родителите биха могли да дойдат да се консултират на негово място, но те не разбират ползата от това.

Бурните юношства

Понякога обаче юношеската криза придобива обезпокоителни размери: прояви, свързани с характерови и поведенчески смущения, внезапни промени на настроението, доброволно изолиране. Всичко това може да накара родителите да поискат специализирано мнение и те имат основание, защото зад въпросните белези може да се крие тежка декомпенсация и детският психиатър следва да прецени нещата. В голяма част от случаите подобна патология ще бъде елиминирана и ще остане само диагностиката за криза, която може обаче да изисква няколко консултации и помощ за родителите.

Матилд е на 16 години, първа година в лицето (10. клас), където изучава и музика — тя желае да стане пианистка. И двамата ѝ родители са преподаватели по математика. Основили са я на 2-годишна възраст и са се сдобили по-късно по естествен път, противно на всички очаквания, с още две дъщери. Въпреки че двамата родители са обект на нейната агресивност, „по-лошо е с мама“, казва тя с широка усмивка, защото тя умеет да пленява. Спрямо майка си проявява големи кризи на гняв: това, което се слага на масата, е отвратително или ѝ отговаря „ти нищо не разбра“, когато тя се тревожи за липсата ѝ на доверие към нея. Нейните по-малки сестри са непоносими и Матилд е порицавана заради тях. Тя обвинява баща си в липса на индивидуалност: той непрестанно иска мнението на съпругата си и това изнервя Матилд. Извън това пианото върви добре, учението също. Наскоро обаче приятелят ѝ е скъсал с нея: тя го е понесла зле първоначално, но впоследствие бързо се възстановила като си определила един приятел и като постановила, че той бил „специален“. Бащата ми доверява насаме, че е „изпуснал момента, в който е трябвало да ѝ удари две плесници“. С бабите и дядовците обаче, погледнато отвън, всичко се развива добре. Матилд няма никакво желание (нито нужда) да бъде проследявана психологически.

Именно в подобен случай максимата на Доналд Уиникът добива пълния си смисъл. При момчетата, тези вулканични юношества могат да вземат малко по-тревожен обрат.

Людовик^[17] на 15 и половина години е първа година в професионален лицей в провинцията. Той се прибира вечер късно, окрал е баба си, счупил е прозорците на футболния клуб. Родителите му държат кафене, живеят в селце, засегнато от безработицата повече от къдeto и да било другаде и къдeto, както ми казват те, родителите оставят децата си да правят каквото си искат. Неангажирани, юношите се срещат и пият бира в една изоставена фабрика. Людовик не се чувства потиснат, говори ми с относителна лекота и ми разказва за стълкновенията между съперничащите си банди. Той тренира футбол в клуба, карате и тенис. Би искал на всяка цена мотопед, което за момента баща му отказва. Майка му е силно раздразнена — според нея той е нечестен, лъжец, мошеник, крадец и прилича... на свекърва ѝ. Тя се опасява, че той ще успее да я раздели със съпруга ѝ. Той е много търпелив, опитва се да разбере Людовик, разрешил му е да отиде на

танци, за да види какво представлява това, но просто не съумява да разговаря с него. И двамата не се доверяват на Людовик — майката заключва касата, за да обслужва клиентите си, бащата остава през уикенда откакто Людовик е в пансион, „изтощени сме“, признава той. Въпреки това обаче, когато виждам юношата сам и той приема игра на роли, аз откривам един свенлив младеж, готов да се покори по почти сервен начин. Той не настоява за мотопеда, който се предполага че ще ми иска, когато изпълнявам ролята на баща му, и следва сляпо изискванията на приятелите си. Объркан, бащата се питат „дали той не си измисля такива работи за да бъде срещу тях“.

В предадената накратко история на Людовик можем само да бъдем удивени от разликата в нивото между юношата и неговите родители. Изглежда всъщност, че той играе роля, чиито правила не познава и не иска нищо да знае за ограниченията — не е ли бил изгонен, защото е изгорил с цигара съученик, който го е обиждал? Създава се също впечатлението, че този юноша — интелигентен, въпреки всичко — действа, вместо да мисли, и че счита действията си като извършени от някой друг. Родителите, от своя страна, са разкъсвани от противоречиви отношения — майката например ходи „да хока“ приятеля на сина си, а тя самата понякога е съучастница с последния. Вкратце, цялата фамилия участва в кризата. Техните епизодични посещения носеха преходни подобрения и подобно на тях, аз също придружих тази криза.

ПОСТОЯННИТЕ СПОРОВЕ

Без да са толкова проблематични, някои юношества свидетелстват за трудностите да станеш самия себе си чрез конфликтите, свързани с взаимоотношенията с родителите. Имам предвид всичките спорове, всичките видимо повърхностни противоречия, произлизящи от различия във вкусовете, идеите, мненията, изборите, всички те — съществени всъщност за един юноша, който иска едновременно да достави удоволствие на родителите си и да се утвърди. Защото **за юношата, повече, отколкото при възрастния, да достави удоволствие, да покаже, че обича, означава много често да бъде подобен**. Това почти-убеждение извлича енергията си от необходимостта да се конструираш. Защото

човешкото същество се изгражда по един или повече модели и родителите остават моделът парекселанс.

В края на една конференция, баща, глава на семейство, ми постави следния поразителен въпрос: „Вярвате ли, че в наше време родителите са все още основният източник за референции?“ Бащата констатираше своето малко присъствие у дома в сравнение с времето, което се прекарва в училище. На мен почти ми се наложи да му доказвам защо родителите остават тази неминуема ос за идентификация: това се случва, вярно, в ранното детство, а именно юношеството обира успехите, както и несполуките. Да подминем успехите — те са многобройни, но тази книга е написана, за да помогне да се преодоляват трудностите. Провалите и несполуките много често се дължат на несъзнавания отказ на родителите да оставят да се осъществи естественият процес на предано подражание, какъвто е идентификацията. Защо? Защото самият родител не приема образа или една част от образа, който дава на своето дете и ако детето му върне този образ чрез миметизъм, той ще се почувства тогава порицан! Да бъдеш имитиран често е неприятно, малко са родителите, които го признават. Братята и сестрите наопаки, нерядко се оплакват, че малките ги копират: в това обикновено съзират форма на подигравка, което препраща към тази история с образа. През юношеството следователно излиза отново целият този детски пасив, което прави така, щото юношата често се стреми да заеме точно обратната позиция на идентификацията. Впрочем, даже ако тази „контра-идентификация“ е карикатурна, даже ако издава едно обратно желание. Важно е да не му противодействаме като му се подиграваме — това може да утежни трайно вече влошените отношения. Повече от всякога се изисква внимателното и разъдливо усърдие на двамата родители!

ДЕВОЙКИ СЪС ЗАТРУДНЕНИЕ В ИДЕНТИФИКАЦИЯТА

В по-голяма част от случаите именно на майката девойката иска или не иска да прилича. Каквите и да са отношенията между двете, ролята на бащата е от много голямо значение.

Мадлен, младо момиче на 14 години, трета година в държавен колеж (8, клас) изпитва дифузно притеснение от страхове и тъга. Всъщност тя буквально се чувства зле в кожата си — нищо не е както трябва, нито ханша, нито корема, нито бедрата, нито краката. Впрочем

тя е направила начало на анорексия — намерила се е за много пълна, но не си спомня вече точно в кой момент всичко е започнало. А, да! — когато се запознала с Ерик, в когото се влюбила, въпреки че той не се интересувал достатъчно от нея. Тя няма същите предпочтения като майка си, всъщност тя й е купила дънки, който не ѝ харесват. На всичкото отгоре размер 38, докато Мадлен е искала 36! Тя желае да стане козметичка, учи се добре в училище и чете любовни романи. От време на време има тахикардични кризи, които не са сериозни: сърцето ѝ започва да бие учестено и тя се задъхва. Родителите разбират, че на нея ѝ липсва пространство. Те постигат съгласие върху възпитанието и всичко бързо ще влезе в ред.

Мадлен беше твърде обградена (прекалено — ще ми каже тя) от загрижени родители. Противно на това, което те считаха, тя няма да има нужда дълго да бъде проследявана. Две-три консултации за разговор с двамата родители и срещи с Мадлен насаме ще бъдат обаче много полезни, за да се разреши тази криза.

Доминик, на 16 години, първа година в лицей (10. клас), поставя по-сериозни проблеми. Тя също прави диета, но от това е загубила апетит и представлява следователно начален стадий на анорексия. Всъщност тази анорексия е започната много отдавна, защото от ранно детство е имала затруднения при храненето с биберон! При нея следователно става дума почти за втора природа. У дома тя отказва да говори, „за да не досажда на родителите си“, както ми споделя майка ѝ. Много дейно работи в кухнята, за да заеме нейното място (дословно) и има същия характер като баща си. Майката ни най-малко не се разпознава в дъщеря си, докато те всъщност много си приличат. Доминик се разбира по-добре с баща си, когото понякога храни например, което майката понася зле. Когато родителите ѝ говорят за нейните проблеми, тя им възразява: „Говорете ми за вашите!“ и претендира, че те се интересуват повече от теглото ѝ, отколкото от нея самата. Въпреки че не разговаря повече, не поздравява, разпалено се включва в конфликт между баща си и неговите родители, като взема активно неговата страна. По също толкова парадоксален начин тя ще подари на майка си за рождения ѝ ден албум, пълен със снимки от щастливите моменти, изживени заедно.

И в двета случая, с променлива интензивност, девойката се бори, за да си направи ново място между двамата родители с лице към тях

като пред огледало. Това напредване е трудно и родителите не следва да го усложняват, като налагат своите вкусове, например. Облеклото е много съществено в тази възраст и без непременно да се отговаря на предпочитанията за лукс или на модата, родителите трябва да доловят момента, в който юношата (девойката) иска и може да прави сам своя избор. Същото нещо важи и (със сдържаността за употребата, срещу всяка крайност) относно прическата, грима, обувките и т.н. По повод грима впрочем често се случва башите болезнено да понесат първото червило на дъщерите си: трябва ли тук да съзираме реакция на ревност? Във всеки случай това е една от трудностите при възпитанието в тази възраст — как да разграничиш потребната власт от една неуместна реакция? Мисля, че родителите трябва да поразсъждават първо помежду си, за да приемат впоследствие едно точно поведение. Но, за Бога, **не се страхувайте, че може да допускате грешки:** от една страна, младежът (девойката) ще бъдат успокоени, че имат насреща си човешко същество, а, от друга, той (тя) ще Ви го прости толкова по-лесно, колкото това ще го(я) освободи от чувството за вина за неговите собствени внезапни промени в настроението!

ЕКСТРАВАГАНТНОСТИТЕ В ОБЛИЧАНЕТО

Юношата ви се представя на семейния обяд или вечеря с продупчени дънки или още по-добре — с халка на ухoto. Накратко, Вие реагирате по различен начин, за което се укорявате впоследствие. Питате кога всичко това е започнало? Той (тя) се е обличал по начин, който малко е съответствал на вашите вкусове, а вие нищо не сте казали. Защото сте били едновременно шокирани и възхитени пред такава смелост: вие никога не бихте дръзнали да направите същото, а понякога идеята да отидете без вратовръзка на работа ви е спохождала. Тази липса на реакция е отворила пътя към провокацията. Както го показва нейната етимология, тази дума призовава за отговор от ваша страна. И при липсата на такъв неусетно се е извършило едно ескалиране. До момента, в който вие реагирате — такава е била желаната цел. Вашата реакция впрочем не е

от значение: ярост, ирония, нараняващи разсъждения. Вие по същество сте ощетеният, защото това, което ви се поднася под носа, ви задължава най-сетне да говорите и Вие го правите по принудителен начин. Няма правилна реакция. Или по-скоро — вашата реакция е добрата, щом става дума за вашето дете и че вие ще му поставите граници въпреки вас самите за негово добро. Именно личните граници на родителите са тези, които са поставени на запитване.

ТРУДНИ МОМЧЕТА

Юношеството на някои момчета е толкова по-трудно, колкото те се опитват да се възползват от пубертетната възраст, за да се отделят от майките си: те невинаги ги подпомагат!

Марко, 18 годишен, първа година в колежа (10, клас) е единствен син. За пет години се е срещал с двама или трима психолози. Той непрекъснато се кара с родителите си и съотнася това към тяхната тревога: „Като всички родители, те се страхуват за бъдещето на детето си!“ Баща му го прекъсва, майка му чете писмата му, подслушва телефонните му разговори. Марко е имал две приятелки, които много са го подпомогнали. От своя страна, родителите са обезкуражени. Бащата твърди, че дава максималното от себе си, но че след като вече веднъж Марко се е съгласил с това, което му е казвал, после отново се връща в старите коловози. Майката споменава за бягства, заплахи към нея и удари към бащата. Създава се впечатлението, че всеки очаква другият да се промени, вследствие на което нищичко не помръдва. Майката настоява упорито: той вече не се мие, не се бръсне, не се реши, пуши хашиш. Накратко — склонен е към депресия, изказва тя с широка усмивка.

В този случай родителите не искат да прочетат съобщенията, които са им отправени. От своя страна, Марко избягва да им се противопоставя открыто, защото би било твърде усложняващо. Той следователно предпочита да продължи тази скрита и удобна опозиция.

Орелиен, на 16 и половина години, първа година в колежа (10, клас), е труден за понасяне. Най-големият от пет момчета в строго

спазващо католическите обичаи семейство, той не знае „защо не се разбира с майка си“. Тя пък се оплаква, че откакто е навършил 14 години, не може повече да го накара да се подчинява, въпреки че много се е занимавала с него без помощта на съпруга си. Тя говори за сина си с неодобрителни думи, сякаш е била разочарована и наранена: той лъже, той е лош, той е ревнлив и той нищо не прави в клас. Бащата счита, че Орелиен винаги си е бил такъв, но че едва сега си дават сметка: той се скита по улиците с приятели, които вършат глупости и заедно пият бира. Когато го наказват, той е кротък, но започва отново на другия ден.

Тома е на 15 години, последна година в колежа (9, клас) и много му прилича. Той се оплаква само от главоболие и от това, че се затруднява да се залови за работа. Майка му се пита дали не е нещастен. Баща му го намира за негативен, отказващ всичко, което му се предложи. За него майката винаги се е противопоставяла на това той да се намеси така, че, за да избегне конфликт със съпругата си, той е оставил Тома „да се укрива зад нея“; всъщност тя отказвала всяка проява на власт, което твърде много й напомняло за собствения ѝ баща.

И двете момчета имаха изключителна връзка със своята майка. На тях им е особено трудно да се отделят от нея по време на юношеството, тъй като това би ги накарало да изгубят неоспорими облаги. Те могат следователно да се противопоставят само чрез пасивността си, в частност — училищната, чрез лъжите, неподчинението, един вид — малко по начина, по който биха го сторили децата. От своя страна, бащите, призовавани изобщо на помощ и относително присъстващи в събитията, могат само да констатират по отношение на своя бащин авторитет онова, което в юриспруденцията се нарича „изгубване на правото, което не е било упражнено своевременно“ — неизползван в необходимото време, този авторитет е неефикасен през юношеството!

БАЩИ И ДЪЩЕРИ

Следващите два примера са малко особени — бащите, за които иде реч, не са нито законни, нито биологични, защото става дума за съпруг на лелята по майчина линия и за един втори баща. Но това прави още по-красноречива тяхната роля до лелята и до майката. Тези мъже са едновременно посредници и представители на властта, което е

изключително неблагодарно за тях. Те далеч не са възнаградени с никаква признателност от страна на девойката, точно обратното — понасят цялата ѝ агресивност. При все това самоотвержено отстояват позиция, чиято полезност младите момичета навсярно по-късно ще признаят. Успоредно впрочем, фигурата на „истинския“ баща е ненормално идеализирана. Вследствие на което „изпълняващите функцията на баща“ получават неприятната задача, която би принадлежала на реалния баща и би го правила по-малко възхитителен. Но има и нещо повече — дъщерите се нуждаят от баща, който едновременно да не е много пленяващ и... да е пленен от новите очарования на дъщеря си, станала вече девойка. Именно на тази ѝена момичето ще може да открие друг мъж без много вина и с достатъчно удоволствие^[18]. Тази задача е трудна за нашите девойки: агресивността, която разпростират върху мъжа на майка си или на леля си, би могла да бъде обратната страна на медала за безграничната любов към техния истински баща. Освен това, досущ като при момчетата и тяхната майка, агресивността ги предпазва от прекомерно привличане към един мъжествен човек, който изпълнява длъжността на баща.

Познавам Франсоаз от 9-годишна възраст. В миналото родителите ѝ са починали в автомобилна катастрофа и тя е прибрана от по-голямата сестра на майка си. Сега тя е на осемнайсет и започва последна учебна година в гимназията. Нейното идване при леля ѝ не се случва лесно: двете сестри са били в конфликт, майка ѝ е била бохем, докато леля ѝ е жена с твърди принципи. Единствена дъщеря, Франсоаз се оказва с двама братовчеди, момче и момиче, по-големи от нея. Тя е била отгледана практически от безработния си баща, когото е обожавала, франсоаз е срещнала много училищни затруднения, но най-вече никакъв вид безразличие към трудности със запаметяването, които дразнели нейните настойници. В юношеството си тя е станала твърде съблазнителна с мъжете, което не се понася с лекота от чичото, но което той разбира по-добре от жена си: те си припомнят, че като малка, бащата на франсоаз я е карал да пее пред гостите. Заминала на зимен спортен лагер на 12 години, девойката пожънала голям успех пред никакъв млад инструктор. На 14 години конфликтите били далеч от разрешение и свидетелствали за едно отхвърляне на възпитанието и на начина на живот на новото ѝ семейство: трябва да се каже, че

франсоаз се чувствала добре само навън и че леля й надзиравала кореспонденцията и телефонните й разговори. Чичо й се затруднявал да я защитава, особено след едно бягство, което тя направила след като принудила приятеля на братовчедка си да избяга, като му разказала ужасни неща за нея. Чичо й я подкрепил все пак като отбелязал, че разривът е щял така или иначе да се случи. А после, малко по малко с времето, всеки започна да приема другия такъв, какъвто е. Забележително е, че това подобрение настъпи след криза, в хода на която настойниците й бяха готови да се разделят с нея. Сега франсоаз казва: „Знам, че повече няма да си тръгна.“ Във всеки случай сигурно е, че ако това нещастие не се бе случило с нейните родители, франсоаз щеше да направи може би още по-сериозна юношеска криза.

Виолен, на 12 и половина години подлудява майка си, защото от известно време от портмонето й изчезват пари. Тя вече е разговаряла за това с Виолен, която е отрекла: злоупотребите са престанали, за да се възстановят все повече и повече. Родителите са се развели преди 3 години след 20-годишен съвместен живот. Вторият й баща е малко по-голям от майка й и насъкоро новото семейство се е сдобило с малка дъщеричка. Шо се отнася до бащата на Виолен, тя го вижда много по-малко откакто той е заминал за чужбина, освен това той не изглежда да се интересува особено от нея. Като малка тя е била силно привързана към него и е искала да бъде момче. Вторият й баща е объркан от нейното държание, чиито основания не проумява, но си дава сметка за никакъв вид съперничество между нея и него по отношение на майката. От своя страна майката би искала бащата на Виолен по-активно да изпълнява ролята си и често му звъни. Но най-вече тя отрича правото на новия си съпруг да наказва Виолен, която обаче самата тя би му го признала, защото е привързана към него. Виолен приема едно третиране чрез индивидуална психодрама, по време на което ще изиграе всичките роли в семейната конstellация. Дистанцията, която ще съумее да вземе, ще й позволи отново да вложи внимание и енергия в клас, да преоткрие доброто си настроение и да си възвърне правото на джобни пари.

Както и при детето, **кражбите в семейството** (никога не трябва да се отнасяме към детето като към крадец, а да казваме, че е взело пари, съветваше Франсоаз Долто) са символични обезщетения, които юношата си отпуска: той го прави, без да има съзнанието, че върши

нещо лошо и се чувства виновен едва след реакцията на родителите. Възможно е за Виолен раждането на малката сестричка да е подсилило ситуацията на раздяла, която тя изживяваше трудно. Това крадене означаваше без съмнение компенсация за една въображаема щета от страна на майка ѝ и на втория ѝ баща и един вик за помощ, който бе чут.

ПРИКРИТИ КОНФЛИКТИ, ДЕЙСТВИТЕЛНИ РАЗНОГЛАСИЯ

Случва се поставените на преден план от родителите проблеми на юношата да крият в действителност съпружески неразбирателства, било защото тези проблеми са преувеличени, било защото се коренят, както вече видяхме, в техните собствени разногласия. Във всичките тези случаи юношата в малка степен е ищец на помощ за самия себе си, което е разбирамо, но би искал неговите родители да се консултират: когато родителите приемат да се срещнат с брачен съветник или да предприемат психотерапия, за юношата всичко влиза в ред.

Никола, на 12 и половина години, втора година в колежа (7, клас) се държи глупаво в клас, предизвиква преподавателите и отговаря на родителите си. Вече е правил една психотерапия, но психологът му се е оттеглил, защото Никола го е мамил. Майката, сърдечна, но депресивна, е смутена от поведението на Никола, който за компенсация и я потиска. Що се отнася до бащата, видимо много студен, той има добър контакт със сина си, но самият страда от трудности. И единият, и другият родител ще приемат помощ и Никола ще се почувства по-добре.

Анри, на 13 години, втора година в колежа (7, клас), има големи училищни трудности и забавяне в растежа, което е на път да се преодолява. И двамата родители като че гледат на живота единствено през периодичните отчети на неговите преподаватели за оценките и поведението му в училище. Анри, много пасивен, приема забележките на родителите си и ги обявява за оправдани. Зад тази фасада се крие много сериозно неразбирателство между родителите: те не са съгласни помежду си за нищо, включително и за възпитанието на Анри. Той далеч би предпочел те да се разделят, както казваше Долто — по-добре един добър развод, отколкото един лош брак. Впрочем, Анри се

оплаква: „Те през цялото време се ругаят, питам се защо остават заедно.“

За съжаление, за разлика от тези на Никола, родителите на Анри отказват да се видят с психотерапевт: това несъмнено им позволява да си прехвърлят до безкрай вината от единия на другия.

И за да приключим, ето няколко примера (биха могли да се дадат още толкова много!) за достатъчно типични конфликти, на които могат да се натъкнат някои родители.

училищният конфликт

Въпреки че е предмет на отделна глава (осма), обучението в училище през периода на юношеството би могло до такава степен да бъде извор на конфликти, че не може да се въздържа да разкажа следния, който съумя да се разреши след дълги месеци.

Ксавие, на 16 години, четвърти курс в частно училище (9, клас), отказва според родителите си да се учи. Освен това е твърде агресивен, за което много се упреква. Трудно му е да съсредоточава вниманието си и мисли за едно преориентиране: подобно на много юноши, би предпочел обучение, което да е по-насочено към конкретното. Започва психотерапия без вътрешно убеждение: тя не ще промени гледната му точка и той, впрочем, никак не участва в нея. Отношенията с родителите се влошават, появяват се смущения в поведението, тъй че те решават да го настанят у приятелско семейство. Впрочем, въпреки че това семейство е доста по-строго (забранено е да се пуши в дома, например), Ксавие се подобрява: той повтаря учебната година в частен колеж, води дискусии с един от преподавателите, с когото се е сближил, труди се през уикенда и се е помирил с родителите си. Решава се на преориентация в сферата на технологичното обучение и ще направи много полезен стаж. Родителите се отказаха доброволно от едно дълго и продължително следване, въпреки че им се струваше, че никога не са оказвали влияние върху Ксавие да се стреми към такова.

Всъщност Ксавие се завръща от доста далеч: той стигаше почти до бой с баща си и бе извършил разни дребни кражби, които можеха да имат сериозни последици. Тежестта на желанието на родителите върху Ксавие оставаше несъзнавана както за тях, така и за него: единствена раздялата разкри индиректно вредността от нея. Дребен детайл: през

това отдалечаване Ксавие почвства непреодолимото призвание да стане полицай. Дали му е липсал авторитет у дома?

ЕДНО НЕПОКОРНО БЕЗСЪНИЕ

Случаят на Самюел показва как юношата продължава да има толкова повече нужда от родителски авторитет, колкото той му е липсал през периода на детството. Но този път ролята на бащата изглежда взема превес.

Самюел е на 12 години, много добър ученик, първа година в колежа (6, клас). Винаги е страдал от безсъние, но всичко се е влошило с постъпването в колежа: той изисква присъствието на майка си в неговата стая или отива да спи в тази на сестра си. На 5-годишна възраст е изпитвал нощи страхове. Самюел често е тревожен и е подвластен на многобройни страхове, които съумява все пак да овладява. Родителите му осъзнават, че тази ситуация не може да продължава. Бащата наказва, забранява, заплашва. Никакъв резултат. Самюел изважда на преден план своето беспокойство, за да продължи маневрите си. С майка си той неизбежно постига целите си. Тя го разбира и следователно приема да се спотаява пред съпруга си. Но и бащата има своите предели: той е с впечатлението, че играе садистична роля по отношение на страданието на своето дете. Самюел би бил съгласен на помощ, при условие разбира се, че нищо не се променя. Накрая бащата е този, който, давайки си сметка за съпротивите, да поддържа своята роля, ще получи лека-полека съвсем малки, но сигурни успехи, които ще успокоят Самюел и ще го накарат постепенно да изостави ритуалите си.

Страданието на юношата очевидно е пречка пред упражняването на авторитета. Но, както и при Самюел, това може да доведе до истински порочен кръг, защото липсата на авторитет благоприятства беспокойството и симптомите.

ОТКАЗЪТ ОТ ТЕРАПИЯ

Случва се юношата да има истински проблем, да го признава... и да отказва помощта или грижите, които му подсказват родителите, лекарите, даже преподавателите. Как да се постъпи в подобен случай? Несъмнено тук отново родителите трябва да се обградят с компетентни

мнения, но да останат родители и да не поддържат юношата в измамен комфорт, който ще му пречи да напредва.

Леон, на 16 години, е последна година в колежа (9, клас). Досега винаги е отказвал предлаганата му психотерапия с цел преодоляване на училищните проблеми. Той се затруднява да се изразява, налични са блокажи, една мудност поради хиперскрупульзност. В детството му и родителите не са били благосклонни към подобен тип лечение. Отношенията с бащата винаги са били усложнени, докато Леон „непрекъснато се държал за полите на майка си“: първият ден в детската градина бил белязан с рев и вой. Леон си дава сметка за способностите си и най-вече за артистичните си дарби. Той осъзнава също и някои трудности: понякога например избухва с приятелите си или когато баща му му отправя забележка. Готов да започне терапия, той я анулира в последния момент от опасение, че е бил уловен в капан (дословно).

Случаят на Леон е деликатен, защото отказът от психологическо третиране е част от неговата проблематика. Той много се страхува да изгуби средствата си за защита преди още да са му доставени други такива. Именно в подобна ситуация ролята на родителите е много съществена. Те единствени могат да накарат нещата да се отклонят в добрата посока: тук терапията ще има една превантивна перспектива за бъдещето на Леон и е важно самите родители да са убедени в това, за да могат да убедят в същото и сина си. Впрочем, възможно е майката да се страхува от предполагаемите последствия от едно лечение, което би отдалечило сина й от нея. Що се отнася до бащата, той е едновременно отчаян и безпомощен: има чувството, че се е изправил пред стена. „Може би съм твърде благосклонен“ — добавя той.

[1] френската дума е violence. — Бел.прев. ↑

[2] Според историчката Мишел Перо (Michelle Perrot). — Бел.прев. ↑

[3] Парижки предградия. — Бел.прев. ↑

[4] Ален Бенабен, Граждански право, Семейството, LITEC, 1998 (Alain Benabent, Droit civil, La famille, LITEC, 1998). — Бел.прев. ↑

[5] Виж „Parents, osez dire non!“, изд. Albin Michel. — Бел.прев. ↑

[6] Виж втората част на книгата „Doit-on céber aux adolescents?“, 1999, Albin Michel, Paris. — Бел.прев. ↑

[7] За ориентир оттук нататък в скоби ще посочваме учебната година, която съответства в нашата образователна система. — Бел.прев. ↑

[8] Спокоен, свеж, готин — от англ, език. — Бел.прев. ↑

[9] Виж „Parents, osez dire поп!“, изд. Albin Michel. — Бел.прев. ↑

[10] Авторът използва термина „repression“ (психическа операция, която цели да премахне от съзнанието неудобно, неприятно или неприемливо съдържание — идеи, чувства и пр., което в психоаналитичен план следва да се разграничава от понятието „изтласкане“ („refoulement“) и в степента, в която първата операция има повече или по-малко осъзнат характер. — Бел.прев. ↑

[11] В дневния център за юноши във Вил-д'Авре. — Бел.прев. ↑

[12] Въпреки че това може да влезе в глава 2 на третата част на книгата „Когато юношата се чувства зле“. — Бел.прев. ↑

[13] Анорексията преминава границите на диалога. Затова в някои случаи се налага да се забрани всянакво общуване със семейството. Тази реална и временна раздяла единствена може да се справи с психическото затваряне на болната и нейното семейство. — Бел.прев. ↑

[14] Виж глава 4 (Случаят е на 15-годишно момиче, избягало от дома и толерантната си майка и заловено впоследствие да краде с приятеля си в супермаркетите). — Бел.прев. ↑

[15] Жаргон, при който се обръща словореда на сричките в думите, примерно „троме“ — „метро“ и пр. — Бел.прев. ↑

[16] Отделението на проф. Баскен в болницата Питие-Салпетриер, Journal Esquirol. — Бел.прев. ↑

[17] Виж стр. 66 „Doit-on céber aux adolescents?“, 1999, Albin Michel, Paris (авторът препраща към същия случай, вече описан на това място в книгата. — Бел.прев.) ↑

[18] „Les adolescents et leurs parents“ от Dominique Gobert, в La Lettre du GRAPE, 8, rue Mayran, 75009 Paris. — Бел.прев. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на **Моята библиотека** и нейните всеотдайни помощници.

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.